

ДИПЛОМАТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ В ІТАЛІЇ ТА ВАТИКАНІ (1918–1920 рр.)

Прийшовши до влади, Директорія активізувала дипломатичну діяльність, прагнучи здобути міжнародну підтримку у боротьбі за українську державність. Українські лідери намагались встановити дипломатичні контакти, а в перспективі і повноправні дипломатичні відносини, з якомога ширшим колом учасників зовнішньополітичного процесу. Попри невизнання України *de jure*, Директорії вдалося значно розширити мережу своїх дипломатичних представництв за кордоном, у тому числі і у західноєвропейському регіоні. Розбудова репрезентацій Директорії в країнах Європи спиралась на вагоме законодавче і організаційне підґрунтя, закладене тут як Центральною радою, так і Українською Державою.

Дипломатичні відносини з Італією та Ватиканом перебували дещо осторонь від безпосередніх геополітичних інтересів України. Але позитивне ставлення цих держав до української незалежності, до чого значною мірою спричинилась діяльність дипломатичних репрезентацій УНР, відіграло надзвичайно важливу роль в еволюції суспільно-політичної думки про Україну. Українським дипломатам у вказаних країнах довелося подолати складний шлях від їх повної негачії України до порозуміння і неофіційного визнання. У зв'язку з цим можна стверджувати, що лише прискорення драматичного фіналу перебігу національно-визвольних змагань завадило Ватикану визнати Україну *de jure*, який був вже на реальному шляху до цього визнання.

Спроби нав'язати офіційні стосунки з країнами Антанти українська дипломатія розпочала фактично вже напередодні поразки у війні держав Четверного союзу, під політичним впливом якого формувалась її міжнародна орієнтація. Взявши курс на порозуміння з країнами Антанти, Директорія УНР сформувала ряд надзвичайних дипломатичних місій з метою добитися визнання Української Народної Республіки і одержати допомогу в боротьбі проти більшовицької Росії і Польщі. Одним з перших було створено українське представництво в Італії. 17 січня «Робітнича газета» повідомила, що відбула перша частина членів української місії на чолі з В. Мазуренком, а 18 січня мала відбути друга частина членів місії на чолі з новопризначеним головою Д. Антоновичем [1].

Авторитетний політичний і громадський діяч, син видатного українського історика В.Б. Антоновича – Д. Антонович був добре знайомий з Італією, де в юнацькі роки студіював історію мистецтва. За часів Центральної Ради очолював міністерство морських справ УНР, в липні 1918 р. був призначений генеральним консулом Української Держави у Швеції. В листопаді 1918 р. входив до складу делегації Українського Національного союзу на переговорах із країнами Антанти в Яссах (17-23 листопада 1918 р.). Належав до партії українських соціал-демократів [2.-С.63-65]. За наказом МЗС УНР від 17 лютого 1919 р. до складу української місії в Італії увійшли – радник В. Мазуренко, колишній заступник міністра фінансів УНР і Української Держави (1917-18 рр.), який до призначення радником української місії в Італії виконував функції міністра фінансів в уряді В. Чехівського. До УСДРП також належав і секретар місії – М. Єремійв, журналіст, колишній секретар Центральної ради [2.-С.121-122]. На посади аташе місії були призначені А. Чехівський – брат В. Чехівського – голови Ради міністрів УНР та Ю. Вовк, племінник Д. Антоновича. Посаду урядовця одержав С. Пашенко, який пізніше в Римі був призначений аташе на місце Ю. Вовка. Крім них в місії працював позаштатний аташе С. Мако – відомий український маляр і з 16 листопада 1919 р. юрисконсульт – Т. Галіп, член української делегації на Паризькій мирній конференції. У жовтні 1919 р. на

запрошення Д. Антоновича до Рима переїхав Є. Онацький, журналіст, вчений-історик, колишній секретар Центральної ради. В Італії він очолював пресове бюро, згодом був секретарем дипломатичної місії, з червня 1920 р. – аташе, а з 1921 р. – керуючий справами української місії в Римі [2.-С.90-91; 3.-Ф.4472.-Оп.1.-Спр.2.].

Українській дипломатичній місії в Італії протягом 3,5 місяців довелося добиватися від італійського уряду офіційного дозволу на в'їзд у країну. Згідно із доповіддю Д. Антоновича МЗС УНР італійське міністерство закордонних справ “поставилося більше ніж неприхильно, навіть вороже” до українських дипломатів і “згодилося терпіти” їх перебування в Римі, але “рішуче заборонило виступи місії як такої” [3.-Ф.3696.-Оп.2.-Спр.284.-Арк.8; Ф.4472.-Оп.1.-Спр.2.-Арк.12].

Д. Антонович залишався в Швейцарії, чекаючи «наслідків прибуття місії до Рима, що мала добути йому офіційну візу». Він лише 18 липня зміг прибути до місця призначення. Цьому передували довготривалі «баталії» В. Мазуренка з директором політичного департаменту міністерства закордонних справ Італії Мандзоні. Одночасно з відмовою у видачі візи голові місії Мандзоні погрожував В. Мазуренкові вислати українських представників з Італії, якщо вони не припинять свою діяльність, про яку почали з'являтися повідомлення в місцевій пресі [Ф.3696.-Оп.2.-Спр.284.-Арк.8].

Зважаючи на великий політичний вплив італійських соціалістів, як член української соціал-демократичної партії, В. Мазуренко зумів нав'язати зв'язки з впливовими депутатами парламенту і членами уряду від італійської соціалістичної партії і добитися зустрічі із заступником міністра закордонних справ Борсареллі, яка відбулась 15 травня 1919 р. 27 травня В. Мазуренко був прийнятий міністром колоній Колозіумом, який на той час заступав прем'єр-міністра Нітті. Виявивши зацікавлення українською справою, Колозіум, однак, зазначав, що визнання України Італією, без одночасного визнання з боку інших держав Антанти, є неможливим. Він підкреслив, що ця проблема повинна бути вирішена в Парижі і, за словами Є. Онацького, «радив іти шляхом повільного підготовки громадської думки, шляхом пресових інформацій, а також шляхом нав'язання зносин з торговельними і промисловими колами, головню північної Італії, що мають великий вплив на італійську політику» [4.-С.36-37].

Прибувши до Рима, голова української місії Д. Антонович продовжив вживати заходи, спрямовані на визнання італійською владою українського представництва в цій країні. У своєму звіті міністру закордонних справ УНР він зазначав, що “весь серпень місяць пішов на боротьбу за те, щоб голова місії був прийнятий офіційно міністром закордонних справ або виконуючим його обов'язки, або головою ради міністрів”. Головною причиною цієї боротьби була кампанія, розгорнута російськими політичними колами, які мали значний вплив і зв'язки в італійському міністерстві закордонних справ. Росіяни намагались будь що не допустити зустрічі українських дипломатів з італійськими урядовцями вищого рангу. Д. Антонович наводить факти про те, що йому декілька разів вдалося добитися аудієнції, але протягом години вона відмінялася. Напередодні призначеної зустрічі з міністром закордонних справ, він раптово зіткнувся з російським дипломатом і розмова була перенесена на наступний день [3.-Ф.4472.-Оп.1.-Спр.2.-Арк.14].

Проте, все ж таки голові українського представництва вдалося добитися аудієнції у виконуючого обов'язки міністра закордонних справ Італії Борсареллі, яка відбулась 3 вересня 1919 р. “Від того часу, – зазначав Д. Антонович у звіті міністру закордонних справ УНР, – місія може вважатися офіційно (не офіційно) призначеною і з нею вступлено в реальні (не формальні) зносини” [3.-Ф.4472.-Оп.1.-Спр.2.-Арк.15].

Голові місії вдалося оприлюднити український меморандум і досягти певних домовленостей по цілому ряду питань. Зокрема, хоча міністерство закордонних

справ Італії визнало українську репрезентацію тільки офіційно і уникало звертатися до неї письмово, проте усі офіційні заяви та ноти з української сторони міністерством приймалися, воно навіть вимагало візи української місії у Римі на українських паспортах. Голова представництва взяв на себе відповідальність за всіх українських громадян, які знаходилися на території Італії постійно чи терміново.

Останній пункт був дуже важливим для обох сторін, оскільки на території Італії перебувало близько 100 тис. українських військовополонених, якими опікувалась спеціальна українська військово-санітарна місія на чолі з О. Севрюком. У її складі працювали І. Коссак (1920 р. очолив місію), а також В. Бандрівський – секретар і Е. Інсабато. Двоє останніх були членами дипломатичної місії ЗУНР у Римі [6.-С.37].

“Навіть проти другого пункту меморандума (посилка італійської місії до українського уряду), – зазначав Д. Антонович, – італійське правительство принципіальних возражень не робить”. Відправка дипломатичної місії Італії до України була одним з головних завдань українського представництва в Римі на той час [6.-С.15-16].

Безперечно, українським дипломатам вдалося добитися певних успіхів на шляху італійсько-українського взаєморозуміння. Свідченням цього стало звільнення кількох впливових урядовців в апараті міністерства закордонних справ Італії (Мандзоні та Майані), які відповідали за українські справи і знаходилися під сильним впливом російських політичних кіл. У міністерстві закордонних справ був призначений інший урядовець Зилзі, який відповідав за зв'язки з Україною. У зв'язку з його призначенням Д. Антонович писав, що місія “зараз у Римі може працювати вільно і без перешкод з боку уряду” [6.-С.16].

На початку серпня 1919 р. у приміщенні української місії було влаштовано прийом для іноземних журналістів, на якому з промовою виступив голова представництва. Він, зокрема, наголосив, що “УНР прагне миру з Польщею та Румунією”, але боролася і буде боротися з російськими імперіалістами чи то більшовиками, чи то з денікінцями. Д. Антонович підкреслював, що ворогами України є росіяни, які виступають проти її державної самостійності “без різниці партій від большевиків до чорносотенців” [6.-С.17]. Звертаючись до іноземних журналістів, яких на прийомі було кілька десятків, голова української репрезентації прагнув продемонструвати, що Україна безповоротно пішла по шляху державної незалежності і “відбившись” від більшовиків, вона не “підчиниться” Колчаку або Денікіну, як би цього не прагнули на Заході.

З перших днів свого перебування в італійській столиці члени місії налагодили стосунки з т. зв. Українським центральним комітетом: І. Гриненко, Шебедев, Т. Бальман – українськими емігрантами з дореволюційної доби. Вони своїми політичними зв'язками надавали значну допомогу українському представництву.

Як і в інших українських місіях в Центральній Європі, в дипломатичному представництві УНР в Італії, на жаль, виникали непорозуміння між її членами з огляду на приналежність до різних політичних партій. Протягом року змінились три завідувача пресовим бюро (М. Єремійв, Є. Онацький, Т. Галіп). Інколи політичні амбіції членів місії завдавали прямої шкоди країні, яку вони репрезентували. Зокрема, радник В. Мазуренко все яскравіше виявляв свою ліву соціал-демократичну орієнтацію, налагодивши тісні стосунки з лідером Соціалістичної італійської партії Серраті. Не без його впливу керівництво партії звернулось до комуністів Росії й України з пропозицією посередництва для припинення боротьби між обома державами [5.-С.121].

16 грудня 1919 р. Д. Антонович був відкликаний урядом з місця призначення і передав справи В. Мазуренкові. Часопис «Воля», що виходив у Відні під редакцією В. Піснячевського (А. Горленка), зазначав з цього приводу, що з «представництвом в

Італії вийшла сумна історія». «Д. Антонович покинув посаду посла, а його заступник п.Мазуренко заявив себе прихильником Радянської України і, взявши гроші, що були асигновані на діяльність місії – ліквідував себе і деяких урядовців, припинивши таким чином роботу місії», – інформував часопис [7.-С.333]. За деякими свідченнями, В. Мазуренко заявив в департаменті чужоземних зносин італійського міністерства закордонних справ, що «УНР перестала існувати», а через те він вирішив ліквідувати стару місію, сподіваючись, що незабаром до Італії прибуде представництво радянської України. За інформацією цього ж часопису, В. Мазуренко був зарахований до штатів наркомату закордонних справ РСФРР ще 1 січня 1920 р. і одержав призначення від наркома закордонних справ РСФРР Г. Чичеріна репрезентувати РСФРР і УСРР в Італії [7.-С.558]. Без сумніву, «дипломатія» В. Мазуренка негативно вплинула на українсько-італійські стосунки. На той час в дипломатичних колах України панувала впевненість, що Італія однією з перших держав Антанти визнає УНР. Цим сподіванням головною запорукою було прихильне ставлення італійських урядових кіл до суверенності України та зацікавлення нею, як майбутнім економічним партнером, з яким італійські ділові кола прагнули налагодити торгово-господарчі зв'язки. Акція В. Мазуренка мала негативні наслідки і для самої дипломатичної місії УНР в Італії, оскільки без фінансування її діяльність була фактично паралізована.

Наприкінці серпня 1920 р. головою місії було призначено М. Василька., який прибув до Рима 5 вересня. М. Єремійв залишався радником і фактичним її керівником, оскільки новопризначений голова більшість часу перебував у Берні. У місії продовжували працювати Т. Галіп – радник місії, А. Чехівський – секретар, Є. Онацький – аташе і голова прес-бюро [8.-С.116, 118]. Барон М. Василько деякий час утримував місію в Італії власним коштом і навіть допомагав фінансово уряду УНР в екзилі [9.-С.158, 174].

В Італії, як і в інших країнах, де УНР не сподівалась на швидке визнання, або не мала нагальних політичних зацікавлень, інформаційна діяльність її представництв висувалась на перший план. В меморандумі державного проводу України італійському урядові, датованому 26 травня 1919 р. зазначалось, що метою української надзвичайної місії в Італії є «необхідність інформування про Україну» [4.-С.34]. З перших же днів прибуття на місце призначення члени місії на чолі з В. Мазуренком, як вже зазначалось, налагодили контакт з лідерами Українського Центрального Комітету (І. Гриненком, В. Шебедевим-Християновим і Т. Бальмен-Липовецькою), який мав певний досвід пропаганди української справи в Італії. Чималою заслугою членів комітету можна вважати налагодження зв'язків в італійських політичних колах та серед журналістів [4.-С.24]. На думку Є. Онацького, який наприкінці 1919 р. очолив пресове бюро української дипломатичної місії у Римі, «італійське суспільство не мало ніякої уяви про українську справу». Він підкреслював, що «італійська преса, до приїзду місії, українською справою або взагалі не займалась, або займалась у такі моменти, ... коли ніяких симпатій до неї вона не могла ані мати, ані висловлювати» [4.-С.24].

Офіційно за звітом пресового бюро у Римі, воно розпочало свою діяльність 1 червня 1919 р. Його завдання, як і інших пресових бюро за кордоном, полягали в інформуванні італійського суспільства про українську справу, а також збиранні інформативних даних про політичну ситуацію в Італії, настрої в суспільстві тощо [3.-Ф.1429.-Оп.5.-Спр.12.-Арк.1].

Першим організатором пресового бюро української місії в Римі був М. Єремійв, якому допомагали 3 співробітники. Протягом жовтня – грудня 1919 р. бюро очолював Є. Онацький, в його підпорядкуванні були 4 журналісти і 2-є технічних працівників. У грудні 1919 р. цю посаду обіймав Т. Галіп, а з 1-го лютого 1920 р. головою пресового бюро знову був призначений Є. Онацький.

Як і в інших центральноєвропейських державах, українські дипломати і журналісти в Римі намагались вплинути на формування громадської і суспільно-політичної думки про УНР. Це було тим більш необхідно, що, зокрема, в Італії активно діяло російське посольство, яке мало численні грошові і людські ресурси для активної антиукраїнської кампанії. Паралельно свою активність виявляли ліві російські кола, які мали можливість активно впливати на друкований орган італійської соціалістичної партії – часопис «Аванті» («Вперед»), де друкували тенденційні матеріали і коментарі про єврейські погроми, які приписували УНР, та загальну анархію в Україні [3.-Ф.1429.-Оп.5.-Спр.12.-Арк.4; 10.-С.40]. Видання Українського Центрального Комітету фактично були «краплинами в морі» антиукраїнської кампанії, з якою зіткнулась українська дипломатична місія в Італії. У першу чергу було започатковано випуск бюлетеня українською мовою 2-3 рази на тиждень, який мав виразно агітаційно-інформаційний характер. Він формувався на основі матеріалів українських часописів і містив «відповіді на дрібні полемічні закиди російських та польських емігрантських кіл». Перше число бюлетеня італійською мовою вийшло 16 вересня 1919 р. До 1 березня 1920 р. було видано 56 випусків [3.-Ф.1429.-Оп.5.-Спр.12.-Арк.1].

Другим, ще більш важливим напрямком роботи прес-бюро української місії в Італії став випуск спеціального органу прес-бюро – часопису «La voce dell'Ucraine» («Голос України»), перше число якого вийшло 9 червня 1919 р. В цьому часопису вміщувалась всебічна інформація про Україну, велась полеміка з російськими журналістами, друкованими російськими пропагандистськими виданнями, як то «Ля Русія Нуова», «Ля Русія демократика» і т.д. Протягом 1919 р. вийшло 15 номерів «Голосу України», до березня 1920 р. ще 7. Часопису належала важлива роль в ознайомленні італійського суспільства з українською справою.

Одночасно прес-бюро готувало інформаційні огляди італійської преси для українського уряду, а також надсило їх в усі дипломатичні представництва УНР за кордоном. Незважаючи на обмежені грошові кошти, пресове бюро виписувало близько 2-х десятків італійських часописів і 7 французьких видань, з яких ретельно вибиралась інформація про Україну. Щомісяця готувались огляди часописів італійських видань з інформацією про ситуацію в Україні та навколо неї, статтями з європейської преси про українську справу. Голові української дипломатичної місії в Італії ретельно підбиралась інформація про внутрішню політику Італії [3.-Ф.1429.-Оп.5.-Спр.12.-Арк.4].

Після завершення першої світової війни на території Італії нараховувалось близько 130 тис. військовополонених і інтернованих українців, у тому числі 115 тис. галичан. Повернення їх на батьківщину набувало особливо важливого значення в діяльності української дипломатичної місії в Італії, оскільки саме в таборах, що розташовувались на території цієї країни, умови перебування були чи не найтяжчими у порівнянні з іншими країнами Західної Європи. Особливо жорстокими вони були в таборах Верона Прокольо, Касале (Казале) д'Альтамура та Кассіно [11.-Ф.581.-Оп.1.-Спр.59.-Арк.24]. Полонених використовували на важких фізичних роботах. Не поодинокими були і випадки вбивства та катувань. Поширеним явищем, особливо у 1919 р., стала агітаційна діяльність агентів денікінських, румунських і польських військових формувань, які закликали вступати до складу відповідних армій. Агітація, як правило, підкріплювалась грошовою допомогою та поліпшеним харчуванням бажаючих вступити до лав цих армій. З прибуттям до Рима української військової місії у справах репатріантів антиукраїнська агітація була дещо вгамована. Однак зволікання місії зі своїм завданням посилювало процес переходу вояків-українців до денікінської добровольчої армії та польських легіонів.

Український уряд, маючи на меті створення з військовополонених в Італії регулярних військових частин, 15 лютого 1919 р. видав відповідне розпорядження

О. Севрюкові на створення спеціальної місії, яка повинна була здійснювати це завдання [4.-С.47]. Він одержав дуже широкі повноваження. Жодна державна чи громадська установа не мала права втручатися в роботу місії. В листі міністра закордонних справ УНР до голови української надзвичайної місії в Італії від 5 липня 1919 р. зазначалось, що всі справи репатріації українських військовополонених цілком переходять до закладу О. Севрюка. Одночасно місія зобов'язувалась не лише надавати йому всебічну допомогу, але й «охороняти» його «від евантуального втручання до справи полонених сторонніх...чинників».

Українська дипломатична місія УНР в Італії також займалась справою репатріації українських військовополонених. Згідно з розпорядженням міністра закордонних справ В.Темницького голові місії Д.Антоновичу доручались опіка і транспортування з Італії 70-100 тис. полонених з Наддністрянської і 30 тис. з Наддніпрянської України [12.-С.436].

16 квітня 1919 р. рішення про відправку репатріаційної місії до Італії ухвалив Державний секретаріат військових справ ЗО УНР. Її очолив отаман І. Коссак [4.-С.47]. 29 червня 1919 р. за ініціативою міністра закордонних справ УНР В. Темницького у Відні відбулась нарада в справі організації військових частин з українських полонених в Італії. В нараді крім В. Темницького, взяли участь голова міжнародного відомства ЗО УНР О. Бурачинський, дипломатичні представники УНР і ЗО УНР у Відні – В. Липинський і М. Василько, О. Севрюк, І. Коссак і представник військово-санітарної місії у Відні – К. Чайка. Наслідком наради стало об'єднання двох місій УНР і ЗО УНР і створення єдиної установи під головуванням О. Севрюка, заступником якого було призначено І. Коссака, секретарем В. Бандрівського. Місії, яка підлягала безпосередньо Головному отаманові С.Петлюрі і міністерству закордонних справ, доручалась опіка над військовополоненими, а також формування військових частин. Її видатки повинні були покриватись з кредиту військово-санітарної місії у Відні, призначеного Директорією [4.-С.50].

Перебування О. Севрюка у Римі не було довготривалим: з 20 травня по 20 червня і незначний час у вересні – листопаді 1919 р. Чи не єдиним реальним кроком його роботи як голови місії можна вважати меморіал і усні переговори про відміну заборони італійським урядом українським військовополоненим вступати до лав Армії УНР і позитивне вирішення цього питання військовим відомством Італії. Віденський тижневик «Воля» в одній з своїх статей гостро критикував діяльність О. Севрюка, який «не був ні в однім таборі полонених, навіть у тому, що під самим Римом, а що гірше – не робив навіть заходів у міністерстві війни, щоб його пропустили в табори» [13.-С.380-381].

Українські дипломатичні кола в Італії не залишались осторонь проблем українських військовополонених. Зокрема, голова дипломатичної місії УНР у Ватикані, згодом – голова Української делегації на Мирній конференції в Парижі, М. Тишкевич, користуючись присутністю голови міністерства міжнародних справ Італії в Парижі, провів з ним переговори про вирішення долі українських репатріантів і підготував спеціальний меморандум. В ньому наголошувалось на необхідності визнання військовополонених громадянами УНР, зібрати їх в національні табори і надати можливість вибору вступати до лав української армії чи пришивидшити повернення додому [14].

10 жовтня 1919 р. італійським урядом були скасовані всі обмеження на повернення українців додому. Проте саме через пасивність голови військово-санітарної місії О. Севрюка ця ситуація не була належним чином використана. Відсутність плану евакуації, обрахунку видатків, об'єктивної інформації про чисельність полонених і їх становище фактично унеможливили процес формування частин армії УНР з військовополонених для антибільшовицького фронту.

Репатріанти, утікачі з таборів могли покинути Італію завдяки допомозі італійської військової влади чи сподіваючись на власні сили.

Після відставки О. Севрюка у березні 1920 р. провід місії в Італії обійняв І. Коссак. У липні – вересні 1920 р. він відновив заходи, спрямовані на перевезення українських військовополонених. Відсутність матеріальних коштів і відверте ігнорування італійськими державними органами репатріації українських вояків фактично зірвали нову ініціативу місії. Частина полонених вдалося переправити до ЧСР, де їм надавалась допомога у працевлаштуванні і т.ін.

Провід УНР, якому, за словами міністра закордонних справ В. Темницького, бракувало «всякого зв'язку між міністерством і дипломатичними представниками за кордоном», фактично був позбавлений можливості керувати діяльністю посольств і місій з урядового центру [3.-Ф.3696.-Оп.1.-Спр.68.-Арк.1]. Відсутність реального фінансування, а також порушення службової дисципліни в дипломатичних представництвах, конфлікти між представниками різних партій та місіями УНР і ЗУНР – ЗО УНР, зловживання службовим становищем призводили до падіння авторитету військово-санітарних місій серед українських військовополонених. Це стало однією з головних причин їх вступу до добровольчих частин і польських легіонів, зриву плану проводу УНР сформувати з них військові підрозділи для боротьби на антибільшовицькому фронті.

Як ми зазначали, у складі надзвичайної дипломатичної місії УНР в Італії діяв торгово-економічний відділ на чолі з В. Мазуренком. Під час свого візиту до Неаполя він зумів нав'язати зв'язки з південноіталійськими промисловими колами, які виявили велике зацікавлення можливістю негайно встановити торговельні стосунки з Україною. Була також підтримана ідея відкриття Італо-Української Комерційної палати. Прихильне ставлення до встановлення торговельно-економічних стосунків з УНР виявили міністр продовольчих справ Італії Муріальді і міністр торгу і промисловості Данте-Фераріс.

Якщо політичне керівництво країни змушене було рахуватись із загальною позицією Антанти по відношенню до України, то італійські економічні кола відверто демонстрували своє прихильне ставлення до налагодження взаємного товарообміну. Італійські промисловці були зацікавлені в українському імпорті збіжжя, тютюну, деревини та сировини. В свою чергу, їм вигідно було поставляти в УНР вугілля, залізо, сукно тощо. На думку В. Мазуренка, висловленій в газеті «Новини», економічні (господарські) інтереси мали сприяти зближенню обох країн [15]. Як повідомляв той же часопис 6 листопада 1919 р., «італійські фабриканти хочуть відкрити для України під деякою гарантією кредит в перший раз до 100 000 000 лір і відпустити під цей кредит всякий крам» [16]. Відставка В. Мазуренка і скандал у зв'язку з його переходом на бік радянської влади негативно вплинув на розвиток торговельно-економічних стосунків Італії з УНР.

Надзвичайно важливе значення в утвердженні України на міжнародній арені мало встановлення дипломатичних відносин з Ватиканом. Величезний моральний авторитет папського престолу, його якнайширші міжнародні зв'язки могли б сприяти справі міжнародного визнання Української Народної Республіки. До активних контактів з Римом Директорію спонукало також об'єднання УНР і ЗУНР в одній державі, у якій відтепер значну частину населення складали греко-католики.

23 січня 1919 р. міністерство закордонних справ повідомило графа М. Тишкевича, який на той час перебував у Лозанні, про його призначення дипломатичним представником УНР при Ватикані [3.-Ф.3696.-Оп.1.-Спр.42.-Арк.2]. 31 березня 1919 р. кардинал Л. Маліоне повідомив графа М. Тишкевича про те, що «Святий Престол з великим задоволенням прийняв намір України увійти з ним у постійні дипломатичні зносини». При цьому кардинал зауважував, що Ватикан не має звичаю приймати дипломатичні місії нових держав, які не визнані кількома

державами, однак, зазначив про можливість приїзду особисто М. Тишкевича. Л. Маліоне зауважував при цьому, що Ватикан «слідкує з великим зацікавленням за долею цієї благородної нації (українців – авт.) і він надіється, що вона введе для всіх громадян лад вільності і рівності, котрий найліпше дозволить усунути важкі умови, наложені століттями для католицької церкви в цій державі» [3.-Ф.3696.-Оп.2.-Спр.284.-Арк.3-3 зв.].

У травні, отримавши італійську візу, М. Тишкевич прибув до Рима. 25 травня він мав приватну аудієнцію у папи Бенедикта XV і вручив йому ввірчий лист, підписаний С. Петлюрою. Папа прийняв прихильно українського представника, який ще раніше був відзначений папським орденом – хрестом св. Григорія Великого, запевнив його у своїх симпатіях до українського народу і висловив надію, що українська справа буде вирішена згідно із засадами про права самовизначення народів [17.-С.17].

16 червня 1919 р. державний секретар П'єтро Гаспаррі надіслав голові Директорії С. Петлюрі лист, текст якого був погоджений з папою. В ньому інформувалось про отримання ввірчої грамоти щодо призначення М. Тишкевича «на Голову Надзвичайної Української Дипломатичної Місії при Святому Престолі». При цьому кардинал зауважував, що «Святий Престол, визнаючи, як належить, шляхетність характеру української нації, піднесе свої палкі молитви задля її щастя, в твердому переконанні, що право самовизначення, вже визнане для інших націй, які належали до кол.російської імперії буде визнане також і для України» [5.-С.28].

На жаль, М. Тишкевич, який так успішно розпочав свою дипломатичну місію у Ватикані, вже у червні 1919 р. був змушений виїхати у Париж, де тимчасово заміщав Г. Сидоренка – голову місії УНР на Паризькій мирній конференції. Наприкінці вересня М.Тишкевич остаточно був призначений головою паризької делегації. У зв'язку з цим постало питання про новий склад української дипломатичної місії у Ватикані.

Остаточно українська місія сформувалася у листопаді 1919 р. і складалася з о. Ксаверина Бонна, призначеного радником (*charge d'affaires*) і П. Карманського – секретаря. Франц-Ксаверій Бонн – редемпторист, фламандець за походженням і бельгійський громадянин у 1911 р. приїхав у Галичину з тим, щоб приготуватись до місійної праці серед українців у Канаді. Однак війна захопила його у Галичині. Бельгійське громадянство надавало о.Бонну певний імунітет, який використовувався ним для української громадської праці під час російської окупації. Якийсь час він був полемим духовником УГА, перекладачем українських делегацій у переговорах з місіями Антанти. У 1919 р. після інтернування румунами о.Бонн був звільнений завдяки своєму бельгійському громадянству, прибув до Кам'янця-Подільського і звідти був висланий українським урядом до Рима [18.-С.98]. Надзвичайно діяльний, енергійний і тактовний о. Бонн був, за словами В. Липинського, «найкращим українським дипломатом». Від початку свого перебування у Римі він здійснював дипломатичні візити, налагоджував зв'язки з римським духовенством, представниками інших держав при Ватикані. Невдовзі він був прийнятий державним секретарем Ватикану кардиналом Гаспаррі, який виявив серйозне зацікавлення українською проблемою.

Надзвичайно важливе значення мали аудієнції членів української місії у римського понтифіка Бенедикта XV. Перша з них, на якій був присутній о. Бонн, відбулась 22 лютого 1920 р. і мала приватний характер. Папа цікавився політичним і релігійним становищем в Україні і був поінформований о.Бонном про польські утиски українців в Галичині. 30 березня 1920 р. папа прийняв о. Бонна і П. Карманського, які вручили йому меморандум про українську справу і про переслідування українців-католиків [17.-С.25-27].

Таким чином, створення українських дипломатичних місій в Італії та Ватикані відіграло важливу роль у справі складного процесу міжнародного визнання УНР. Незважаючи на те, що Українська Народна Республіка не була визнана офіційно, прихильне ставлення їх керівних кіл до суверенності України було очевидним.

Джерела та література

1. Робітнича газета. – 1919. – 17 січня.
2. Верстюк В., Осташко Т. Діячі Української Центральної ради: Біографічний довідник. – К., 1998.
3. Центральний державний архів вищих органів влади України.
4. Онацький Є. Українська дипломатична місія в Італії за перших шість місяців своєї діяльності // Календар-альманах “Відродження”. – Буенос-Айрес, 1956. – С.36-37.
5. Онацький Є. По похилій площі: Записки журналіста і дипломата. – Ч.1. – Мюнхен, 1964.
6. Галайчук Б. Організація української дипломатичної служби // Альманах “Червоної Калини”. – Львів, 1939.
7. Воля (Відень). – 1920. – Т.ІІІ. – Ч.8.
8. Онацький Є. Під омофором барона М.Василька // Український історик (Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен). – 1980. – Ч.1-4.
9. Винар Л. Євген Онацький – чесність з нацією // Український історик (Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен). – 1980. – Ч.1-4.
10. Онацький Є. Автобіографія // Український історик (Нью-Йорк-Торонто-Мюнхен. – 1980. – Ч.1-4.
11. Центральний державний історичний архів (м. Львів).
12. Веденєв Д., Бурім Д. Дмитро Дорошенко і “справа Севрюка” // Наукові записки: Збірник праць молодих вчених та аспірантів Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського. – Т.2. – К., 1997.
13. Воля (Відень). – 1919. – Т.ІІІ. – Ч.9.
14. Шлях. – 1919. – 29 жовтня.
15. Новини (Кам’янець-Подільський). – 1919. – 21 жовтня.
16. Новини (Кам’янець-Подільський). – 1919. – 6 листопада.
17. Хома Іван Апостольський Престол і Україна, 1919-1922. – Рим, 1987.
18. Див.: Гентош Л. Якщо всі шляхи ведуть до Рима... // Політика і час. – 1997. – №5-6.

SUMMARY

The article is devoted to the activity of diplomatic representatives of Ukrainian People's Republic in Italy and Vatican. Statements showed their positive attitude towards Ukrainian independence, that played very important role in the evolution of European social and political thoughts about Ukraine.

М.В. Стопчак

ДІЯЛЬНІСТЬ ДИРЕКТОРІЇ УНР У ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ, 1918-1920 РР.: ДО ІСТОРІОГРАФІЇ ПРОБЛЕМИ

Державотворчі процеси в Україні у 1917-1920 рр. були надзвичайно суперечливими, протікали далеко не рівномірно, часом вибухаючи з великою енергією, згодом згасаючи. Українські суспільно-політичні сили, які брали участь у визвольній боротьбі, були нерідко непримиренними один до одного, обіймали діаметрально протилежні політичні позиції. В результаті була втрачена рідкісна можливість і унікальний шанс відродити українську державу. Проте чи не єдиним об'єднуючим стрижнем для всіх українських національно-визвольних сил, незалежно від їх політичної орієнтації, стало відродження української культури, що забезпечило його поширення та активізацію, і залишилось величним надбанням